

Hoe leren kinderen tijd?

Al op heel jonge leeftijd hebben kinderen een eigen tijdsindeling en -beleving. Door het ritme in de dagelijkse routines krijgen ze langzaam maar zeker ons tijdsbesef te pakken. Hoe leren kinderen wat minuten en uren zijn? Hoe leren ze klokken en kalenders te gebruiken en al die uitdrukkingen over tijd te begrijpen?

DOOR: MARTA KORINTUS – Al op heel jonge leeftijd horen kinderen allerlei tijdsuitdrukkingen. 'Eventjes wachten, we gaan zo...', 'Morgen gaan we naar oma...', 'Straks gaan we eten...' en 'Eerst gaan we naar het park en daarna gaan we een ijsje kopen...' Maar wat begrijpen ze er écht van? Wat weten ze? Hoe kunnen kinderen tijdsgerelateerde taal aanleren en gebruiken? Hoe leren ze de tijd te begrijpen en hoe ontwikkelen ze temporele concepten?

Het tijdsvraagstuk wordt door onderzoekers vanuit verschillende hoeken benaderd. Piaget bijvoorbeeld onderzocht de ontwikkeling van temporele concepten vanuit een focus op het begrip van de duur en de logische relaties tussen tijd, afstand en snelheid. Het belangrijkste onderzoek dat onder zijn leiding uitgevoerd werd, ging uit van de veronderstelling dat kinderen hun tijdsbesef ontwikkelen op basis van informatie die te maken heeft met tijd en afstand. Andere onderzoekers verkennen de ontwikkeling van temporele concepten door het aanleren en begrijpen van tijdsgerelateerde termen te volgen. De sociaal-culturele theorieën onderstrepen het belang van het effect van cultuur op het individu en beschouwen de cognitieve ontwikkeling van kinderen als onlosmakelijk verbonden met de sociale relaties en sociaal-culturele werkelijkheid die kinderen omgeven.

Belevissen

Katherine Nelson (een Amerikaanse ontwikkelingspsychologe en emeritus professor aan de Universiteit van New York) ontwikkelde de theorie van de voorstelling via belevissen. Voor haar maakt de ontwikkeling van het tijdsbesef

integraal deel uit van het beeld dat kinderen zich vormen over de wereld. Haar benadering vormde het theoretische kader voor onderzoek naar tijdsbesef bij Hongaarse kinderen.

De resultaten die haar theorie oplevert, suggereren volgens Nelson dat het tijdsbesef bij kinderen zich ontwikkelt naarmate hun persoonlijke belevissen afgestemd worden op het conventionele tijds kader van een bepaalde cultuur waarin ze opgroeien. Kinderen maken zich de manier waarop de tijd gevisualiseerd en gemeten wordt (de klok), gaandeweg eigen en ze ontwikkelen hun kennis op basis van hun ervaringen. Jonge kinderen kennen de opeenvolging van de gebeurtenissen in het gezin en steunen op deze kennis. Zelfs baby's geven aan, door onrustig te worden of te huilen, dat ze een verandering opmerken in de dagelijkse routines. De belevissen worden altijd omgeven door een sociale context, een bepaald moment van de dag en een specifieke ruimte. De wereld van een klein kind wordt georganiseerd door volwassenen die de belevissen ordenen en regelen in de tijd.

Voorwerpen maken deel uit van die specifieke situaties. Ze vormen elementen die een bepaalde plaats krijgen in een situatie. Volgens de theorie

van de vertegenwoordiging van tijd via evenementen, maken kinderen zich een voorstelling van de vertrouwde gezinsroutines die elkaar opvolgen in de tijd. Deze voorstelling wordt verbeeld en verwoord in termen van opeenvolgende handelingen door de kinderen zelf en door de anderen. Ze bevatten ook enkele voorstellingen van frequentie en van begin en einde. Deze theorie vormt dus een goede basis om verwijzingen naar tijd die kinderen dagelijks horen, te interpreteren.

Bewustzijn van veranderingen

Het zich bewust zijn van tijd is verbonden met het bewustzijn van veranderingen. Biologische ritmes zoals opstaan, eten en gaan slapen worden op een voorspelbare manier geordend en bieden zo de eerste ervaringen van opeenvolging in tijd en van duur, van waaruit kinderen waarschijnlijk hun notie van tijd beginnen te ontwikkelen.

Deze gebeurtenissen zijn functioneel in het leven van kinderen. Het is belangrijk voor hen om te weten wat er gebeurt en waaruit de dag zal bestaan. Bepaalde gebeurtenissen, zoals de maaltijd of een bad, vormen het kader dat hen

'Eventjes wachten, we gaan zo...!'

'Morgen gaan we naar oma...'

'Straks gaan we eten...'

'Eerst gaan we naar het park en daarna gaan we een ijsje kopen...'

vervolgens helpt om de wereld te begrijpen. Routineuze gebeurtenissen volgen elkaar op in een relatief stabiele orde. Onderzoek heeft uitvoerig aangetoond dat kinderen de opeenvolging van evenementen kennen.

Opeenvolging, duur, tijd, ruimte, grenzen, snelheid en frequentie zijn concepten die zich vormen op basis van gebeurtenissen in het leven van jonge kinderen. De twee dimensies die het meest gebruikt worden om tijd te beschrijven zijn opeenvolging en duur. Ze vormen beiden een basisbeleving. Het tijdspectief wordt ook herkend in termen van gebeurtenissen. Het lijkt alsof het plaatsen in de tijd, het lokaliseren van belevissen op een specifiek punt in de tijd, bij kinderen vrij natuurlijk gebeurt. Ze lijken het eerst vat te krijgen op de relatieve positie (eerst dit... en dan dat...) in de rangschikking van gebeurtenissen. Ze gebruiken vaak gebeurtenissen als referentiepunten als ze praten over het moment van bepaalde voorvallen (bijvoorbeeld: het typische antwoord op de vraag 'wanneer ben je jarig?' is 'na kerstmis' of 'in de zomer' of 'op dezelfde dag als mama'). Meer abstracte tijds aanduidingen, die niet verbonden zijn aan specifieke ervaringen zijn moeilijker te begrijpen en aan te leren. 'Gisteren' en 'morgen' zijn hier twee goede voorbeelden van, omdat kinderen ze heel vaak horen, maar ze pas echt begrijpen op latere leeftijd. Zelfs als ze deze woorden bij toeval af en toe correct gebruiken, wijst 'gisteren' voor jonge kinderen op elk moment in het verleden en 'morgen' op elk moment in de toekomst. Grenzen worden

ook met tijds aanduidingen gemarkeerd, bijvoorbeeld 'het is tijd om naar bed te gaan', 'wanneer je wakker wordt'. Snelheid en de frequentie zijn ook vaak verbonden met gebeurtenissen (vlug, nog eens, de volgende keer).

Omdat ze ingebed zijn in de ervaringen van kinderen, lijken alledaagse gebeurtenissen de basis te vormen voor het begrip van tijd en het aanleren van haar taalkundige uitdrukkingen. Concepten van tijd worden eerst begrepen in dit kader, ze worden ingebed in de opeenvolging van gebeurtenissen. Zo wordt verondersteld dat in de ontwikkeling van kinderen dit persoonlijke tijdsbesef vooraf gaat aan het greep krijgen op conventionele tijdssystemen. Deze systemen bevatten eenheden van tijd zoals minuten en uren, taalkundige uitdrukkingen zoals vervoegingen, en hulpmiddelen, zoals uurwerken en kalenders. Het conventionele tijdssysteem is objectief in die zin dat het publiek waarneembaar is en een algemeen aangenomen referentiekader biedt, maar de eenheden en de referenties die eraan gemaakt worden zijn arbitrair, in die zin dat hun betekenissen kunnen variëren van cultuur tot cultuur. Zo verwijzen tijds aanduidingen als 'koffietijd', 'lunchtijd', 'theetijd' en 'bedtijd' naar andere tijdstippen, afhankelijk van de tradities in een gezin of in de omringende cultuur.

De taal van de tijd

De taal speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van noties van verleden, heden en toe-

komst. Kinderen maken eerst het onderscheid tussen heden en niet-heden (nu en niet-nu) en beginnen het gebruik van verleden en toekomst pas te begrijpen in hun tweede levensjaar. Volwassenen beginnen het 'niet-heden' met kinderen te delen door te refereren naar voorbije of toekomstige gebeurtenissen.

Een studie over het begrip van tijd bij Hongaarse kinderen tussen 2,5 en 6 jaar komt gedeeltelijk overeen met een Amerikaanse studie geleid door Nelson. De Hongaarse onderzoeksresultaten laten zien dat kinderen in de eerste levensjaren op verschillende manieren tijdsbesef verwerven. Meer specifiek speelt de kleuterschool een belangrijke rol in dit leerproces. Hier worden immers de dagen van de week, de maand, de datum, gaandeweg geïntroduceerd in het programma en worden conventionele maateenheden voor tijd gebruikt in relatie tot elke dagelijkse activiteit.

*Marta Korintus werkt ruim 30 jaar als onderzoeker en expert aan het Instituut voor Gezin en Sociale zaken in Hongarije.
E: mkorintus@hotmail.com*

Nelson, K. (1986) Event Knowledge, Structure and Function in Development, Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum